

*Terwijl de herder zijn schapen op de gemeenschappelijke dorpsheide liet
grazen zocht men met de Eisdense boring nr. 76 naar de kolenlagen...
(Archief- en Documentatiecentrum Stichting Erfgoed Eisden)*

De 'geïndustrialiseerde heide'. Politiek-sociaal kader van arbeid en arbeidsverhoudingen in de Limburgse mijnen

Dirk Luyten, VUB-SOMA

Inleiding

De ontdekking van steenkoollagen in de Limburgse ondergrond in het begin van de twintigste eeuw, viel samen met een turbulente periode in de sociale en politieke geschiedenis van België. Het was het tijdperk waarin de 'sociale kwestie' de politieke agenda in grote mate bepaalde. De socialistische arbeidersbeweging brak door, streed voor het algemeen enkelvoudig stemrecht en bouwde haar organisatievormen uit. De katholieken wensten het sociale terrein niet geheel over te laten aan de socialisten, wiens maatschappijvisie en anti-klerikale opstelling niet strookten met de katholieke visie en belangen. Sociaal-katholieken, later christen-democraten, zetten een tegenoffensief in dat ondanks ideologische verschillen gelijkenissen vertoonde met de socialistische actie. Ook hier werd het accent sterk op organisatie gelegd. Het vakbondswezen werd gecentraliseerd, wat in 1912 leidde tot de oprich-

ting van het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV). Deze evolutie situeerde zich op het nationale vlak, maar de strijd om de sociale omkadering van de arbeiders werd ook en vooral op het terrein gevoerd. Een markant terrein zijn de Limburgse mijnen geweest. In de periode tussen de twee wereldoorlogen werd er de basis gelegd van een nieuw, als christelijk-sociaal en Vlaams bedoeld model van arbeids- en sociale verhoudingen. Dit is het globale kader waarin de sociale strijd van de mijnwerker, die in de volgende bijdragen wordt geschetst, zich afspeelde.

We zullen in deze bijdrage de voornaamste aspecten van dit globale kader belichten. Om te begrijpen waarom de inzet zo groot was en de strijd om de omkadering van de Limburgse mijnwerkers met zoveel overtuiging werd gevoerd, moeten we de exploitatie van de Limburgse mijnen in een breder verband van tijd en ruimte situeren.

Eerste versus tweede industriële omwenteling

Mijnexploitatie was in België in het begin van deze eeuw geen nieuw fenomeen. De steenkoolmijnen waren één van de pijlers van de eerste industriële revolutie geweest (einde 18e - begin 19e eeuw), die zich in België als eerste land op het continent doorzette. Het zwaartepunt van dit proces lag in Wallonië (Luik en Henegouwen) en was daar gepaard gegaan met het ontstaan van een omvangrijk proletariaat, stakingsacties (met de grote staking van 1886 als meest tot de verbeelding sprekend voorbeeld), de groei van een socialistische arbeidersbeweging en ontkerkelijking. Op de vooravond van de ontginning van het Limburgse mijnbekken gold dit 'model' voor velen als negatief referentiepunt. Hetzelfde scenario mocht zich in Limburg niet herhalen. Deze houding heeft verschillende achtergronden.

Een eerste hangt samen met de tijdsdimensie en de maatschappelijke en ideologische verhoudingen. Toen de steenkoolmijnen in het zuiden van het land op industriële wijze in exploitatie gingen werd het denken over en de praktijk van de sociale politiek beheerst door het liberalisme. Deze doctrine wees sociale politiek ten voordele van de arbeiders af. Daardoor werd de industrialisering sociaal niet of nauwelijks omkaderd. Op het einde van de negentiende eeuw lagen de kaarten anders. Zoals aangestipt stond de 'sociale kwestie' hoog op de politieke agenda. De zogenaamde tweede industriële omwenteling die toen haar beslag kreeg moest sociaal worden begeleid. Over de manier waarop dit moest gebeuren liepen de meningen evenwel uiteen. Dit was de inzet van de strijd tussen katholieken en socialisten. Het einde van de negentiende eeuw was ook de periode van de grote crisis in de landbouw. Wanneer dit fenomeen niet werd begeleid en

'spontaan' zou verlopen, dreigde een ontvolking van het platteland en een trek naar de industriecentra, wat vooral aan katholieke zijde niet wenselijk werd geacht.

Kortom, de exploitatie van de Limburgse mijnen startte op een moment dat deze sociale kwestie in het brandpunt van de belangstelling stond. Het grote belang dat eraan werd gehecht, ook en vooral door de christelijke arbeidersbeweging, heeft nog een andere reden. Steenkool was toen nog de basis van de hele industriële productie en rond de steenkoolmijnen waren in Wallonië ook andere nijverheidstakken ontstaan. Limburg was een overwegend agrarische provincie, in de sterke greep van de Kerk. Een onbegeleide uitbouw van een mijnindustrie kon voor de macht van de Katholieke Kerk en van de christen-democratie in België negatieve gevolgen hebben. Kost wat kost moest vermeden worden dat de ontwikkeling in Limburg dezelfde weg zou opgaan als in Wallonië. De christelijke arbeidersbeweging nam daarom het voortouw. Haar opdracht werd in zekere zin vergemakkelijkt door de specifieke kenmerken van de Limburgse regio waar de mijnen hun activiteiten zouden ontplooiën.

De regionale dimensie : het Limburgse christelijke laboratorium

Sociaal-geografen hebben een aantal jaren geleden gewezen op het belang van de regionale dimensie in de Belgische economie. Zij schetsen de manier waarop doorheen de Belgische geschiedenis sociaal-economische regio's werden gevormd onder invloed van economische veranderingen en op welke wijze deze regio's sociaal en politiek werden vormgegeven. De manier waarop de mijnarbeid in Limburg sociaal en politiek werd omkaderd is een mooie illustratie van dit proces.

In de Limburgse mijnregio werd geprobeerd een specifieke 'sociale ruimte' te creëren, die afweek van het Waalse model, waarin de socialistische beweging domineerde. Deze poging had verschillende ideologische inspiratiebronnen, waarvan we er al een aantal schetsten. Ze kunnen wel afzonderlijk worden beschreven, maar in de praktijk waren ze onderling sterk verweven.

Eén inspiratiebron is geënt op het Belgische taalconflict. In kringen van de Vlaamse Beweging, vooral van de economische vleugel met de vrijzinnige Lodewijk de Raet, werd de ontdekking van steenkolen in Limburg en de exploitatie ervan gezien als de voorbode van een algehele industrialisering. Het was van groot belang dat deze economische ontwikkeling in Vlaamse handen bleef en geen bron werd van verdere verfransing. Daarom moesten de leidinggevendende posities in handen komen van daartoe speciaal opgeleide Vlaamse ingenieurs. Het in 1926 opgerichte Vlaams Economisch Verbond (VEV), de organisatorische exponent van deze economische richting in de Vlaamse Beweging, zou dit zogenaamde 'Kempenvraagstuk' van nabij blijven volgen. Proberen de mijnexploitatie in Vlaamse handen te houden was voor de Raet niet alleen een Vlaams belang, maar had ook een sociale dimensie. Het kwam erop aan 'sociale ingenieurs' te vormen om te vermijden dat deze industrialisatie, zoals in Wallonië, zou uitmonden in proletariserings- en polarisatieprocessen, die aan het socialisme een nieuwe voedingsbodem zouden geven.

Niet de Vlaams-nationalisten zouden dit programma ten uitvoer leggen, maar wel de christelijke sociale organisaties, of anders gesteld, het deel van de katholieke zuil dat gericht was op de arbeiders. Ideologisch vertrok deze stroming van een katholiek-corporatistische maatschappijvisie, waarin het sociaal overleg een centrale plaats kreeg toebedeeld, maar waarin

ook het 'Vlaamse' werd geïntegreerd. In Limburg werd geprobeerd een katholieke Vlaamse sociale ruimte gestalte te geven. Vlaams, niet alleen in de betekenis van ervoor te zorgen dat de leiding van de mijnen in handen kwam van Vlaamse kaders als dam tegen verdere verfransing. Vlaams betekende ook en vooral klassesamenwerking. Anders dan in Wallonië dienden kapitaal en arbeid in Vlaanderen samen te werken. We spreken welbewust van een sociale ruimte, omdat dit proces van sociale structurering meer terreinen omvatte dan alleen de werkvloer en de organen van het sociaal overleg op de verschillende niveaus. Het project had de ambitie het leven van de arbeiders te omkaderen in al zijn aspecten. Dit gebeurde zowel in de private als in de publieke sfeer, hoewel beide niet steeds kunnen gescheiden worden.

Een beschavingsoffensief

In de private sfeer werd een netwerk van katholieke organisaties uitgebouwd om te vermijden dat de mijnwerkers, een beroep met weinig aanzien in de Limburgse agrarische regio, te zeer zouden proletariseren en ten prooi vallen aan zedenverwildering. Een waar beschavingsoffensief werd ingezet waarvan de clerus en de katholieke sociale organisaties de voorposten vormden.

In de publieke sfeer kreeg dit project een verlengstuk in de politiek van de lokale overheden. Zij waren bereid om samen met de mijnpatroons te zorgen voor de controle op de woonomgeving van de mijnwerkers. Met het oog daarop werden lokale politiediensten in de cités geïnstalleerd. De sociale verhoudingen werden in de Limburgse mijnen dus niet alleen bepaald door hetgeen op de werkvloer gebeurde. De controle op de dagelijkse leefomgeving speelde eveneens een niet te onderschatten rol.

*Op het grondgebied dat aan de mijnmaatschappij Limburg-Maas behoorde, werden geen syndicale activiteiten geduld. Mijndirecteur Demeure weerde zowel de socialistische als de katholieke vakbonden. Daarom vond de wijding van de vlag van de Centrale der Vrije Mijnwerkers, onder leiding van pater Anicetus Cool op 10 juli 1921, in Eisden Dorp plaats
(Archief- en Documentatiecentrum Stichting Erfgoed Eisden)*

Een ander argument voor deze stelling wordt gevonden in het optreden tegen de treinmannen. Hiermee werden de mijnwerkers bedoeld die uit het Hageland en de Antwerpse Kempen met de trein naar Limburg kwamen en van wie het leven buiten de mijn zodoende meer aan de dagelijkse controle ontsnapte dan dat van de in Limburg wonende mijnwerkers. Sommige treinmannen hadden al eerder in de Waalse mijnen gewerkt. Ze bleken minder gemakkelijk in de hand te houden in geval van staking. De treinmannen werden door de overheid daarom speciaal in het oog gehouden en in geval van staking zelfs zonder meer door de rijkswacht terug op de trein gezet.

Een ander instrument om deze nieuwe sociale ruimte gestalte te geven was van ideologische aard en had zowel een intern als een extern aspect. Intern was het een permanente poging om de arbeidsverhoudingen te structureren op basis van overleg, eerder dan op basis van conflict, al sloot dat niet uit dat het ACV de leiding nam van acties, om die dan te gebruiken om de positie van de organisatie tegenover de patroons te versterken en om te buigen naar het overleg. Dit gebeurde vooral in de vroege jaren '20.

De ideologie van classesamenwerking had ook een extern aspect. Limburg werd voorgesteld als een homogene, Vlaamse, christelijke gemeenschap, die werd gedomineerd door 'vreemde', lees Franstalige kapitaalgroepen. Dit werd door de christelijke sociale organisaties eveneens gebruikt als mobilisatiethema. 'Een Vlaamse patroon voor Vlaamse arbeiders', zo kan de opstelling van de christelijke arbeidersbeweging kernachtig worden samengevat. Dit te vormen Vlaamse christelijke patronaat kreeg in *Ons Limburg* in januari 1940 de volgende opdracht mee : "Zij moeten meedoen met ons geestelijk volksleven dat Christelijk en Vlaamsch is. Van de koolmijn uit, moet Vlaamsche en Chris-

telijk kultuurleven uitstralen, zoodanig dat hare tuinwijk, haar vereenigingsleven en haar hooger en lager bediendenpersoneel in het teeken staan van het gezonde Limburgsche Volksleven".

Mede- en tegenstanders

De door de christelijke arbeidersbeweging gepropageerde ideologie en praktijk van een op classesamenwerking gebaseerd sociaal model kon niet moeiteloos in de praktijk worden gebracht. Vooral aan patronale zijde was de bereidheid om mee te gaan in dit 'harmoniemodel' niet overal even groot. Patroons gaven hun autonomie niet graag op. Zeker in de beginfase bestond de wens om georganiseerd arbeidersoptreden zoveel mogelijk te ontmoedigen en zo weinig mogelijk autonomie af te staan. De moeilijke aanvaarding van het sociaal overleg is hiervan een uiting. Een andere reden voor de afwezigheid van een algemene bereidheid van de werkgevers om mee te gaan in een christelijk harmoniemodel was het ontbreken van een lokaal patronaat. De mijnen waren eigendom van de Belgische holdings, zoals de Société Générale of van Franse kapitaalgroepen, die hun bedrijf van op afstand leidden of liever lieten leiden door de directeur-gerant. Alleen tot de directie van de mijn van Winterslag, die in handen was van de (katholieke) groep Coppée had de christelijke arbeidersbeweging toegang. Ook met de mijn van Waterschei waren de relaties aanvankelijk goed.

Twee voorbeelden illustreren deze 'afstandelijke' vorm van arbeidsverhoudingen. Het eerste heeft betrekking op de staking van 1922 in de mijn van Beringen, waarin de christelijke mijncentrale het voortouw had genomen. De plaatselijke leiding van de mijn kreeg van de Franse top bevel het been stijf te houden. De argumentatie die daarbij werd gebruikt was een

mengeling van sociale en anti-klerikale argumenten.

Het tweede voorbeeld, dat dateert van net na de Tweede Wereldoorlog, is nog sprekender omdat het de omkering van de verhoudingen illustreert. De macht van de directeurs-gerants, een soort onderkoningen die regeerden namens de vreemde kapitaalgroepen en zich aan de plaatselijke politieke overheden niet altijd veel gelegen lieten, was een doorn in het oog van de lokale en regionale Limburgse elites. In de late jaren '40 werden besprekingen gevoerd tussen deze lokale groepen en de Société Générale die bereid bleek directeurs-gerants die teveel weerstanden opriepen 'op te offeren'. De Limburgse katholieke sociale wereld, waarvan *Het Belang van Limburg* de spreekbuis was, liet niet na deze omkering in de verf te zetten.

Ook de mijnwerkers als groep bleken niet meteen ontvankelijk voor de op classesamenwerking gebaseerde vorm van arbeidsverhoudingen. In de jaren '20 en '30 hadden zowel de christelijke als de socialistische mijncentrales moeite om de mijnwerkers de principes van het georganiseerde syndicale optreden bij te brengen. Arbeiders bleken moeilijk te organiseren en volgden de ordewoorden van hun organisatie niet altijd even getrouw op. De eerste jaren van de steenkoolexploitatie moest dan ook veel tijd worden besteed aan het bestrijden van deze vormen van acties van 'ongeorganiseerden', zoals deze arbeiders werden genoemd. De mijnwerkers ontwikkelden immers ook individuele strategieën om hun positie te verbeteren, zoals het veranderen van mijn. In periodes van krapte op de arbeidsmarkt kon dit soelaas bieden. Anderen stapten naar de werkrechtvaard om hun gelijk te halen in geval van onenigheid met de patroon. Dit aantal was opvallend hoog. Tussen 1929 en 1933 werd 74% van de klachten ingediend door arbeiders die niet door een organisatie werden gesteund.

Het belang van protest buiten de vakbonden om wordt geïllustreerd tijdens de staking van 1932, waar 'ongeorganiseerden' het voortouw namen en in Hasselt en St. Truiden collectes hielden om hun verzet te steunen. De stakers konden op de sympathie van de bevolking rekenen. De crisis van de jaren '30 schijnt in de evolutie naar een grotere dominantie van de vakbonden een keerpunt te zijn geweest. De vakbonden slaagden er tijdens de algemene staking van 1936 wel in het conflict te beheersen. De overheid (vooral de gouverneur) trad preventief op door de mogelijkheden van protest maximaal in te perken (samenscholingsverbod, beperkingen van transport om de komst van arbeiders uit het Luikse te beletten enz.), vastbesloten om een herhaling van de gebeurtenissen van 1932 te vermijden.

De provinciale overheid was overigens een bondgenoot van de christelijke sociale organisaties in hun streven naar een sociaal harmonieus model in de Limburgse mijnstreek. Vooral in het Interbellum valt de grote impact van de provinciale overheid op. Zij speelde een belangrijke rol in het doen beeïndigen van stakingen, waarbij meer repressieve methodes, zoals het beknotten van vrijheid van betogen en vergaderen niet werden geschuwd. Het is de vraag of dergelijk optreden in de Waalse regio's op dat moment nog wel tot de mogelijkheden behoorde.

De reden voor deze opstelling van de provinciale overheden is structureel: het handhaven van de openbare orde en de sociale vrede. Maar toch moet hier tevens worden gewezen op het bestaan van een netwerk van uit het Waasland stammende christen-democratische sociale en politieke leiders. A. Cool was secretaris van de christelijke mijncentrale, H. Verwilghen was provinciegouverneur en H. Heyman minister van Arbeid. Uit het onderzoek is gebleken dat deze constellatie de contacten vergemakkelijkte

en toeliet het overheidsoptreden in zekere mate te sturen.

De regionale dimensie kan niet worden begrepen door enkel naar Limburg te verwijzen. Het bredere Belgische verband, op het vlak van het syndicalisme, van de arbeidsverhoudingen en van de structuur van de kapitaalgroepen dient in rekening gebracht te worden. Om dat te begrijpen is een korte uitweiding over het ontstaan en de werking van het sociale overleg noodzakelijk.

Limburg in het Belgische sociale overleg

Het sociale overleg ontstond na de Eerste Wereldoorlog. Om een einde te maken aan de stakingsgolf die de sleutelsectoren van de economie (onder meer de steenkoolmijnen) lam legde richtte de regering paritaire comités op. In deze overlegorganen zetelden evenveel patronale als syndicale vertegenwoordigers. In de sector van de steenkoolmijnen werd deze vernieuwing als één van de eerste doorgevoerd. De paritaire comités impliceerden een breuk met de negentiende-eeuwse arbeidsverhoudingen op twee punten. De vakbonden werden door de patroons erkend als gesprekspartners en enige woordvoerders van de werknemers. Lonen werden niet meer bepaald op individuele basis, maar waren het voorwerp van collectieve arbeidsovereenkomsten, meestal met een indexclausule. Dit mechanisme leidde ertoe dat elke mijnwerker in principe aanspraak kon maken op hetzelfde minimumloon en de lonen niet meer uitsluitend in functie stonden van de wet van vraag en aanbod. De werkgevers, ook die in de sector van de steenkoolmijnen, hadden deze vernieuwing slechts schoorvoetend en onder druk van de regering aanvaard en waren er later geen voorstander van het overleg een al te grote rol te laten spelen.

Deze opstelling kan worden verklaard door de mentaliteit van deze werkgevers. De patroons uit de zware nijverheid waren door de bank genomen, aanhangers van het economisch liberalisme en niet gediend van syndicale invloed op het loonbeleid. Dat zou de goede werking van het marktmechanisme verstoren. Het verzet had ook een economische achtergrond. De afzet van de steenkoolmijnen was conjunctuurgevoelig en gebonden aan de wereldmarktprijzen. Concurrentie was gebaseerd op lage prijzen. De steenkoolmijnen in het Waalse bekken waren over hun hoogtepunt heen en ten gevolge van geologische omstandigheden was het moeilijk om de productiviteit te verhogen en op die manier de hogere loonkosten te compenseren. In het Waalse bekken kon omwille van de machtspositie van de socialistische vakbond, die er ook haar politieke steunpunten had, het overleg moeilijk zonder meer worden genegeerd. Wat wel tot de mogelijkheden behoorde was het buiten het overleg houden of het op een laag pitje zetten ervan in de nieuwe, meer productieve Limburgse mijnen. Deze waren ten dele eigendom van dezelfde kapitaalgroepen die de minder productieve Waalse mijnen controleerden. Hoe langer het loonstuwend geachte overleg in Limburg kon worden uitgesteld, des te meer manoeuvreerruimte deze groepen hielden in het paritair comité, dat gedomineerd werd door de Waalse mijnen. Hiermee samenhangend moet de politiek van de socialistische mijncentrale worden bekeken. Hoewel haar uitgangspositie niet helemaal ongunstig was, slaagde zij er slechts met moeite in duurzaam voet aan de grond te krijgen in de Limburgse regio. Verschillende elementen verklaren deze achterstand. Een eerste is de handicap die de socialistische vakbond had op het vlak van de sociale organisaties die het terrein van de werkvloer overstegen. Hij kon ook niet terugvallen op de kerkelijke infrastructuur.

*In de Limburgse mijnen waren talrijke arbeiders van niet-Belgische origine tewerkgesteld.
Op deze foto vieren Hongaarse mijnwerkers en hun familie hun oogstdankfeest, 1934
(Archief- en Documentatiecentrum Stichting Erfgoed Eisden)*

Voorts zijn er factoren van strategisch-politieke aard. Een eerste factor houdt verband met de tijdsdimensie. In de Waalse mijnbekkens had de socialistische vakbond als eerste het terrein bezet, zonder noemenswaardige concurrentie van katholieke zijde. De socialistische vakbeweging was er dominant. Voor de promotoren van een nieuwe sociale structurering van de Limburgse mijnregio, was dit een voorbeeld van hoe het 'niet' moest. Het socialisme, en zeker het communisme, mochten in het nieuwe industriële ontwikkelingsgebied niet hetzelfde gewicht verwerven. Er werden lessen getrokken uit het Waalse voorbeeld en van passiviteit en afwachting was geen sprake meer. Met succes werd een offensief ingezet ter omkadering van de mijnwerkers in het Limburgse bekken, waardoor de socialistische mijncentrale in de verdrukking raakte. Hierdoor werd een evolutie in gang gezet waarvan een omkering in de krachtsverhoudingen aan syndicale zijde het resultaat was. Het Limburgse en het Waalse bekken werden elkaars spiegelbeeld. Binnen de socialistische centrale was Vlaanderen het zwakke broertje, terwijl aan katholieke zijde het zwaartepunt in Limburg lag en in Wallonië moeilijk een doorbraak kon worden gerealiseerd. Deze constellatie heeft in Limburg tot een patstelling geleid voor de socialistische centrale, die in een relatief isolement terecht kwam en in een 'vijandige' omgeving moest functioneren. Ze is er slechts laat in geslaagd een antwoord te formuleren op deze positie. Daarvoor zijn twee oorzaken aan te geven. Een eerste is van ideologische aard. De politiek-syndicale analyse die binnen de socialistische centrale van de Limburgse mijnregio werd gemaakt, werd gekenmerkt door 'economisme'. Mijnexploitatie zou leiden tot industrialisering en die industrialisering zou automatisch de doorbraak van het socialisme met zich brengen, als een 'bijproduct'. Zo was het in Wallonië gegaan en zou

het ook in Limburg zijn. Daarbij werd niet alleen abstractie gemaakt van het katholieke karakter van deze regio, maar werd tevens weinig 'dialectisch' gedacht. De doorbraak van het socialisme in Wallonië had aan katholieke zijde een bewustwording op gang gebracht en een tegenbeweging in gang gezet die resulteerde in een modernisering van de organisaties en de methodes. De Limburgse verantwoordelijken van de socialistische mijncentrales waren, mede als gevolg van hun minoritaire positie binnen de nationale centrales, moeilijk in staat een strategie uit te werken die aangepast was aan de nieuwe socio-politieke constellatie. Eén voorbeeld hiervan is dat ook in de Limburgse afdeling van de centrale het Frans de voertaal was. Een tweede verklaringselement waarom de socialistische centrales geen prioriteit gaf aan het Limburgse bekken en toleerde dat de patroons uit het Vlaamse bekken zich buiten het overleg plaatsten is wellicht van structurele aard. Die opstelling kadert in de eerder geschetste economische constellatie waarbij dezelfde kapitaalgroepen belangen hadden in Wallonië en in het Limburgse bekken. De Limburgse patroons in de pas van het overleg dwingen zou, zo kon worden aangenomen, het toch al moeilijk functionerende paritaire systeem in Wallonië nog lastiger laten werken. Of er van een doelbewuste strategie sprake was is moeilijk uit te maken, de economisch-structurele constellatie van de steenkoolmijnen over het Belgisch grondgebied maakte hoe dan ook dat binnen de socialistische centrale de Limburgse regio structureel geminoriseerd werd.

De door de christelijke sociale organisaties gepropageerde idee van een 'Vlaamse katholieke samenwerking' had ook gevolgen voor de nationale syndicale strategie. Er was bij het ACV een tendens merkbaar om zich terug te plooiën op het eigen bekken, waarbij Limburg werd uitgespeeld tegen Wallonië en de nationale syn-

dicale solidariteit naar de achtergrond verschoof. Dit fenomeen zou nog worden versterkt door de neergang waarmee de steenkoolsector in de Belgische economie vanaf de jaren '50 werd geconfronteerd.

Het afstemmen van de syndicale strategie op een Vlaams-Limburgs model bleek eveneens bevorderlijk voor een xenofobe opstelling tegenover de talrijke arbeiders van niet-Belgische origine die in de Limburgse mijnen waren tewerkgesteld. In geval van crisis moesten de schaarse jobs voorbehouden blijven aan de eigen Vlaamse arbeiders, zo luidde de argumentatie. In 1922 schreef *De Tijd*, het blad van de christelijke arbeidersbeweging: *"Alle krachten moeten worden ingespannen om Limburg aan de Vlaamse arbeidskracht te houden en de arbeiders moeten de Belgische regering ter verantwoording roepen voor het schandelijk in de hand werken van die onmenselijke verbastering en ontaarding van onze Vlaamschen volksaard, die sedert 1830 is begonnen en nog geen oogenblik heeft opgehouden"*. Ook de socialistische vakbond bleek in een denkpatroon te kunnen meegaan waarbij de vreemde arbeiders niet op dezelfde belangenverdediging konden rekenen als de Belgische, ook al was zijn achterban, zeker in de vroege jaren '20, voor een groot deel samengesteld uit niet-Belgische arbeiders.

Vernieuwing na de Tweede Wereldoorlog ?

De hierboven geschetste politiek-sociale constellatie kreeg vorm tijdens het Interbellum, maar werd na de oorlog niet fundamenteel in vraag gesteld. Nochtans deden zich tussen 1944 en 1952 institutionele wijzigingen voor op het vlak van de arbeidsverhoudingen.

In het Interbellum lag het zwaartepunt van de arbeidsverhoudingen in de sector. De paritaire comités waren niet enkel de centra van waar-

uit lonen en arbeidsvoorwaarden werden gereguleerd, ze waren eveneens de machtscentra van de vakbonden. Deze kregen, zoals ook in de Limburgse mijnen bleek, moeilijk voet aan de grond in de bedrijven zelf. De Tweede Wereldoorlog wijzigde deze constellatie. Onder invloed van de vooral in Wallonië ingeplante renardistische en communistische vakorganisaties, die zich als deel van het verzet tegen de bezetter ontwikkelden in de bedrijven, werd de eis geformuleerd van een syndicale aanwezigheid in de onderneming. Dit resulteerde uiteindelijk, na een moeizaam proces, in het ontstaan van de syndicale delegatie (1947) en de ondernemingsraad (1948), als onderdeel van de 'wet op de organisatie van het bedrijfsleven', die sectorale bedrijfsraden en een centrale raad voor het bedrijfsleven in het leven riep. Het sluitstuk werd gevormd door de comités voor veiligheid en hygiëne en de nationale arbeidsraad (1952).

Dit nieuwe wettelijke kader heeft de arbeidsverhoudingen in het Limburgse mijnbekken niet fundamenteel veranderd. De patroons waren eerder terughoudend en de vakbonden waren niet in staat om van deze nieuwe organen het speerpunt van hun actie te maken. Veel impact op de gebeurtenissen in de mijn had de ondernemingsraad dan ook niet.

De socialistische vakbond slaagde er na de Tweede Wereldoorlog niet in uit zijn tweederangspositie te komen. De organisatie scheen zich in haar lot te schikken en nam weinig initiatieven om de groot geworden achterstand in te lopen. Tegelijk plooidde de organisatie zich paradoxaal genoeg meer en meer terug op de Limburgse regio. Het meest sprekende voorbeeld hiervan is het geringe animo waarmee de socialistische centrale zich inzette voor de 'grote staking' van '60-'61. Er was eerder sprake van tegenwerking. Dit fenomeen hield niet alleen verband met het zich terugplooiën op de

Limburgse regio, maar ook en meer nog met een defensieve reactie tegen het verval van de steenkoolnijverheid in België, die in Wallonië al tot sluitingen had geleid en ook in Limburg niet konden uitblijven, zo werd gedacht. Meer en meer ontstond een tendens om samen met patroons en lokale overheden op te komen voor de belangen van de mijnen en deze belangen als specifiek Limburgs te definiëren. Dit werd nog in de hand gewerkt door een grotere directe betrokkenheid van de Staat bij de steenkoolexploitatie (Kolendirectorium).

Dat deze beleidslijn risico's inhield voor de legitimiteit van de vakorganisaties bleek tijdens het oproer van Zwartberg (1966), waar de vakorganisaties de controle over hun achterban verloren en het gewicht van het herstel van de sociale vrede nagenoeg geheel verschoof naar de Staat, die daarbij repressief optrad.

In 1970 herhaalde hetzelfde fenomeen zich, zij het dat de achtergronden verschillend waren. De via het overleg verkregen loonstijgingen werden door de mijnwerkers kennelijk als ontoereikend ingeschat, mede ten gevolge van de stijgende werkdruk die voortvloeide uit een steeds meer doorgedreven arbeidsorganisatie. Dit conflict, dat de uiting was van een meer algemene beweging van legitimiteitsverlies van het op overleg gerichte syndicalisme, kreeg een verlengstuk in een nieuw type van vakbondswerking dat zich in de tweede helft van de jaren '70 doorzette. Het kreeg impulsen door aanwerving van nieuwe, vaak beter geschoolde mijnwerkers. Daardoor ontwikkelde zich een type van syndicalisme dat eerder het bedrijf dan de centrale als uitgangspunt nam. Vooral in de schoot van de socialistische centrale zette deze tendens zich door. Daardoor verwierven de Limburgse mijnen in de jaren '80 een reputatie als één van de centra van hetgeen werd aangeduid als 'strijdsyndicalisme'.

Bibliografie

Voor de literatuur met betrekking tot de Waalse mijnen verwijzen we naar de bijdrage van J.L. DELAET in dit nummer.

Barsten in België. Een geografie van de Belgische maatschappij, Berchem, 1990.

D. LUYTEN, Economie. In: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tielt, 1998, 3 dln., I, pp. 1023-1044.

Alle citaten zijn ontleend aan de rapporten van het project 'Sociale geschiedenis van de Limburgse Mijnen' dat werd uitgevoerd in opdracht van het Sociaal Steunfonds Mijnwerkers :

G. COPPIETERS, *Sociale Geschiedenis van de Limburgse mijnen 1917-1985*, II. "Waren wij maar Walen of Kongolezen". *Arbeid en lonen*, VUB, 1999 (Onderzoeksrapport).

G. VAN MEULDER, *Sociale Geschiedenis van de Limburgse mijnen 1917-1985*, I. *Arbeidsverhoudingen en syndicalisme*, VUB, 1999 (Onderzoeksrapport).